

Laylo UMURZOQOVA,
Navoiy davlat universiteti
"Musiqiy ta'lim" kafedrası dotsenti v.b.

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

(Musika nazariyasi va solfedjio fanlari misolida)

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi musiqa nazariyasi va solfedjio fanlari misolida kompleks yondashuv asosida tadqiq etiladi. Maqolada pedagogik ko'nikmalar tushunchasi, ularning tarkibiy tuzilmasi, rivojlanish mexanizmlari hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida shakllantirish yo'llari yoritiladi. Tadqiqot natijasida musiqa nazariyasi va solfedjio fanlari asosida pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan mualliflik texnologiyasi taklif etiladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, pedagogik ko'nikmalar, musiqa nazariyasi, solfedjio, ta'lim texnologiyalari, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli musiqa.

Аннотация. В данной статье на основе комплексного подхода исследуется проблема развития педагогических умений будущих учителей музыки на примере дисциплин «Теория музыки» и «Сольфеджио». В статье раскрывается понятие педагогических умений, их структурный состав, механизмы развития, а также пути их формирования на основе современных образовательных технологий. По результатам исследования предлагается авторская технология развития педагогических умений на основе дисциплин «Теория музыки» и «Сольфеджио».

Ключевые слова: музыкальное образование, будущий учитель музыки, педагогические умения, теория музыки, сольфеджио, образовательные технологии, компетентностный подход, цифровая музыка.

Abstract. This article, using a comprehensive approach, examines the development of pedagogical skills in future music teachers, using the disciplines of "Music Theory" and "Solfeggio" as examples. The article explores the concept of pedagogical skills, their structural composition, development mechanisms, and ways to develop them using modern educational technologies. Based on the research findings, a proprietary technology for developing pedagogical skills based on the disciplines of "Music Theory" and "Solfeggio" is proposed.

Keywords: music education, future music teacher, pedagogical skills, music theory, solfeggio, educational technologies, competency-based approach, digital music.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'qituvchi shaxsiga bo'lgan talablarni tubdan yangilamoqda. Bugungi

kunda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki tarbiyachi, yo'naltiruvchi, motivator va ijodiy shaxs sifatida qaralmoqda. Ayniqsa,

musiqa ta'limi sohasida faoliyat yurituvchi bo'lajak pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy va pedagogik tayyorgarlik talab etiladi.

Musiqa o'qituvchisi o'quvchilarning estetik didini, musiqiy tafakkurini va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda yetakchi rol o'ynaydi. Shu sababli bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi [1].

Musiqa nazariyasi va solfedjio fanlari bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligida asosiy fanlar bo'lib, ular orqali musiqiy tafakkur, eshitish qobiliyati, ritmik sezgi va tahliliy ko'nikmalar shakllanadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu fanlarni o'qitishda ko'pincha nazariy bilimlarni yetkazishga urg'u berilib, pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish masalasi yetarli darajada e'tiborga olinmaydi.

Shu nuqtayi nazardan, musiqa nazariyasi va solfedjio fanlari asosida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining pedagogik ko'nikmalari mazmuni va tuzilmasi

Pedagogik ko'nikmalar – bu o'qituvchining ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilar bilan muloqot o'rnatish va dars jarayonini boshqarish qobiliyatini ifodalovchi integrativ sifatdir. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi uchun pedagogik ko'nikmalar quyidagi komponentlardan iborat bo'ladi:

- ✔ didaktik ko'nikmalar (mavzuni rejalashtirish, metod tanlash, tushuntirish);
- ✔ kommunikativ ko'nikmalar (muloqot, pedagogik takt, nutq madaniyati);
- ✔ tashkiliy ko'nikmalar (darsni boshqarish, vaqtni taqsimlash);
- ✔ ijodiy ko'nikmalar (improvizatsiya, musiqiy talqin);
- ✔ refleksiv ko'nikmalar (o'z faoliyatini tahlil qilish).

Musiqa nazariyasi va solfedjio fanlari ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun qulay pedagogik maydon yaratadi, chunki mazkur fanlar amaliy mashg'ulotlarga, faol tinglash va ijro etishga asoslanadi [2].

Musiqa nazariyasi fanida pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyatlari

Musiqa nazariyasi fani bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy tushunchalarni tizimli va mantiqiy o'zlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu fan doirasida talabalarda:

- ✔ musiqiy shakl va tuzilmani tahlil qilish;
- ✔ nazariy bilimlarni amaliy misollar bilan bog'lash;
- ✔ o'quvchilarga tushunarli izoh berish ko'nikmalari shakllanadi.

Dars jarayonida muammoli savollar, musiqiy tahlil mashqlari va mini-darslar tashkil etish orqali talabalar pedagogik faoliyatga tayyorlanadi. Bu esa ularning kelajakdagi darslarini samarali olib borishiga zamin yaratadi.

Solfedjio fanining pedagogik ahamiyati

Solfedjio fani bo'lajak musiqa o'qituvchilarining musiqiy eshitish, kuylash va ritmik sezgi ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu fan pedagogik nuqtayi nazardan katta imkoniyatlarga ega bo'lib, dars jarayonida faol o'quv muhitini yaratadi.

Solfedjio mashg'ulotlarida qo'llaniladigan guruhli mashqlar, dialogik kuylash va ritmik harakatlar talabalarning:

- ✔ darsni boshqarish;
- ✔ o'quvchilarni faollashtirish;
- ✔ individual yondashuvni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va musiqa ta'limi

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirishda quyidagi zamonaviy texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etadi:

- ➔ mikroo'qitish texnologiyasi (mini-darslar orqali mashq qilish);
- ➔ AKT va raqamli musiqa dasturlari (MuseScore, Sibelius, audio platformalar);
- ➔ STEAM yondashuvi (musiqa va texnologiya integratsiyasi);
- ➔ loyiha faoliyati (musiqiy ta'lim loyihalari);
- ➔ refleksiv texnologiyalar (portfolio, o'z-o'zini baholash).

Ushbu texnologiyalar musiqa nazariyasi va solfedjio fanlariga integratsiya qilinganda, pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni samarali kechadi [3].

Kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv

Zamonaviy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv yetakchi hisoblanadi. Musiqa o'qituvchisi uchun quyidagi kompetensiyalar muhim:

- ✔ kasbiy-pedagogik;
- ✔ kommunikativ;
- ✔ raqamli;
- ✔ ijodiy-refleksiv kompetensiyalar.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv esa talabning individual qobiliyatlari va musiqiy qiziqishlarini hisobga olishni taqozo etadi. Bu yondashuv orqali har bir talaba o'z pedagogik uslubini shakllantiradi.

Pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirishning mualliflik texnologiyasi

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan mualliflik texnologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Diagnostik-motivatsion bosqich
2. Faol-amaliy bosqich
3. Integrativ-ijodiy bosqich
4. Refleksiv-baholash bosqichi

Mazkur texnologiya talabalarning pedagogik tayyorgarligini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi.

Musiqa ta'limida refleksiv faoliyat va pedagogik ko'nikmalar rivoji

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida refleksiv faoliyat alohida ahamiyat kasb etadi. Refleksiya o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilishi, xatolarni aniqlashi va ularni bartaraf etish yo'llarini izlashiga xizmat qiladi. Ayniqsa, musiqa nazariyasi va solfedjio fanlarida refleksiv yondashuv talabalarni faqat ijrochi emas, balki ongli pedagog sifatida shakllantirishga yordam beradi [2].

Solfedjio mashg'ulotlarida talabalarning kuylash jarayonini o'zlari baholashi, musiqiy xatolar sababini aniqlashi va ularni tuzatish mexanizmlarini tushuntirib bera olishi pedagogik refleksiyaning muhim ko'rinishidir. Musiqa nazariyasi fanida esa o'zlashtirilgan mavzular asosida mini-dars tahlillari, o'z-o'zini baholash jadvallari va pedagogik kundaliklar yuritish refleksiv ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Refleksiv faoliyatning muntazam tashkil etilishi bo'lajak musiqa o'qituvchilarida:

- ✔ pedagogik mas'uliyat hissining shakllanishi;
- ✔ o'z ustida ishlash ehtiyojining ortishi;
- ✔ mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarining rivojlanishiga olib keladi.

Shu sababli musiqa ta'limida refleksiv yondashuv pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish texnologiyasining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Musiqa nazariyasi va solfedjio fanlarida mikroo'qitish texnologiyasining ahamiyati

Mikroo'qitish texnologiyasi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik tayyorgarligini

oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu texnologiya talabalarga qisqa vaqt ichida kichik hajmdagi dars bo'lagini rejalashtirish, o'tkazish va tahlil qilish imkonini beradi.

Musiqa nazariyasi fanida mikroo'qitish texnologiyasi quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- ✔ mavzu bo'yicha qisqa tushuntirish mashqlari;
- ✔ musiqiy misollar asosida nazariy tushunchalarni izohlash;
- ✔ grafik va jadval ko'rinishida tushuntirishlar berish.

Solfedjio mashg'ulotlarida esa mikroo'qitish kuylash, ritmik mashqlarni o'rgatish va musiqiy eshitishni rivojlantirish bo'yicha qisqa pedagogik vazifalarni bajarish orqali tashkil etiladi. Bunda talabalar o'z tengdoshlariga dars berish jarayonida pedagogik nutq, muloqot va boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Mikroo'qitish texnologiyasining afzalligi shundaki, u talabalarning pedagogik faoliyatini xavfsiz va nazorat qilinadigan muhitda sinab ko'rishiga imkon yaratadi. Natijada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida ishonch, pedagogik dadillik va kasbiy motivatsiya shakllanadi.

Raqamli musiqa texnologiyalari asosida pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish

Zamonaviy musiqa ta'limi raqamli texnologiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Bugungi kunda musiqiy dasturlar, virtual notalar va audio platformalar bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Musiqa nazariyasi fanida raqamli notalash dasturlaridan foydalanish talabalarga:

- ➔ musiqiy materialni vizual tarzda tushuntirish;
- ➔ darsni interfaol tashkil etish;
- ➔ nazariy tushunchalarni amaliy misollar bilan mustahkamlash imkonini beradi.

Solfedjio mashg'ulotlarida esa audio va video materiallar yordamida eshitish mashqlarini tashkil etish, ritmik diktantlar o'tkazish va individual yondashuvni amalga oshirish mumkin. Bu esa bo'lajak musiqa o'qituvchilarining raqamli pedagogik kompetensiyasini shakllantiradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayonida talabalar nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki darsni rejalashtirish, ta'lim mazmunini tanlash va o'quvchilarni faollashtirish bo'yicha pedagogik ko'nikmalarni ham egallaydi.

Musiq ta'limida integrativ yondashuv va pedagogik ko'nikmalar

Integrativ yondashuv musiqa nazariyasi va solfedjio fanlarini o'zaro bog'liq holda o'qitishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv bo'lajak musiqa o'qituvchilarining musiqiy va pedagogik tafakkurini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi [1].

Masalan, musiqa nazariyasida o'rganilgan tushunchalarni solfedjio mashg'ulotlarida amaliy kuylash orqali mustahkamlash pedagogik jihatdan samarali hisoblanadi.

Bunda talabalar bilimni faqat o'zlashtiribgina qolmay, uni boshqalarga yetkazish usullarini ham o'rganadi.

Integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bo'lajak musiqa o'qituvchilarida quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

- ➔ fanlararo bog'liqlikni anglash;
- ➔ dars mazmunini mantiqiy tizimda tashkil etish;
- ➔ pedagogik ijodkorlik va moslashuvchanlik.

Pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish samardorligini baholash mezonlari

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonining samardorligini aniqlash muhim ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Ushbu jarayonni baholash quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

- ✔ pedagogik bilimlarning chuqurligi va tizimliligi;
- ✔ darsni tashkil etish va boshqarish ko'nikmalari;

✔ musiqiy materialni pedagogik jihatdan tushuntira olish;

✔ kommunikativ va refleksiv faoliyat darajasi.

Baholash jarayonida testlar, kuzatuv, suhbat va portfoliolar qo'llanilishi maqsadga muvofiqdir. Bu usullar pedagogik ko'nikmalarning rivojlanish dinamikasini aniqlashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish musiqa ta'limining muhim vazifalaridan biridir. Musiq nazariyasi va solfedjio fanlari bu jarayonda katta pedagogik imkoniyatlarga ega bo'lib, zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashganda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Mazkur maqola musiqa pedagogikasi sohasidagi ilmiy izlanishlar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida amaliyotga tatbiq etilishi mumkin.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik ko'nikmalarini rivojlantirish musiqa ta'limi tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Musiq nazariyasi va solfedjio fanlari pedagogik salohiyatga boy bo'lib, ular asosida zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash yuqori natijalarni ta'minlaydi.

Refleksiv yondashuv, mikroo'qitish, raqamli musiqa texnologiyalari va integrativ ta'lim bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu yondashuvlar pedagogik ko'nikmalarni tizimli va bosqichma-bosqich rivojlantirishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2018. – 160 b.
2. Saidahmedov N. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Qo'qon DPI, 2017. – 192 b.
3. Abduqodirov A. Musiq ta'limi metodikasi. – Toshkent: Fan, 2016.
4. UNESCO. Music Teacher Education in the Digital Age. – Paris: UNESCO Publishing, 2020.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 412 b.